

שמירה באדם / מה הם חיובכם של שומרי הנשים, הפילגשים והסף – 1173

שומר הנשים, שומר הפילגשים, שומרי הסף (יתכן שהיו שומרי הכניסה ויתכן שומרי הכלים שנקראים 'סיפים' מכילתא דרבי ישמעאל בא - מסכתא דפסחא פרשה יא : אשר בסף מגיד הכתוב שעוקה חוקק בצד האסקופה ושוחט בתוכה אין סף אלא אסקופה... דברי ר' ישמעאל רבי עקיבא אומר אין סף אלא כלי שנאמר והספים והמזמרות – אלו השומרים המוזכרים במגילה. האם יש להם גדרי שומר בהלכה - וכגון:

- א. האם גוי חייב בחיובי שומרים של תורה ? - (לקמן נעסוק בשאלה זו)
- ב. האם דיני שומרים נוהגים ביחס לשמירת בני אדם (כגון, אדם ששומר על אדם זקן – והזקן נפל – האם חייב בתשלומי שמירה אם פשע או אירע אונס ? וכן שמרטף ? גננת וכדו' ? אם האדם ששמרו עליו יצא מהמקום ואבד – האם חייב ?
- ג. מי הוא ה"בעלים" שיכול למנות שומר על בני אדם - האם אדם צריך להיות בעלים על דבר כדי למנות שומר ? מי יקבל התשלום ?
- ד. אבא ואמא – האם בגדרי שומר ביחס לילד ? אם אירע דבר מה לילד - הם חייבים לשלם לו ? האבא שמר על הילד ואירע מקרה – האם ישלם לאמא ?

רמב"ם הלכות מלכים פרק ט הלכה יד

וכיצד מצווין הן על הזנין, חייבין להושיב דיינין ושופטים בכל פלך ופלך לדון בשש מצות אלו, ולהזהיר את העם, ובן נח שעבר על אחת משבע מצות אלו יהרג בסיף, ומפני זה נתחייבו כל בעלי שכם הריגה, שהרי שכם גזל והם ראו וידעו ולא דנוהו, ובן נח נהרג בעד אחד ובדיין אחד בלא התראה ועל פי קרובין אבל לא בעדות אשה ולא תדון אשה להם.

שם פרק י' הלכה יא

חייבין בית דין של ישראל לעשות שופטים לאלו הגרים התושבים, לדון להן על פי המשפטים אלו, כדי שלא ישחת העולם, אם ראו בית דין שיעמידו שופטיהם מהן מעמידין, ואם ראו שיעמידו להן מישראל מעמידין

מה הם ה"משפטים אלו" ?

תחוקה לישראל על פי התורה (הרב הרצוג זצ"ל),

א' עמ' 270

הרי מפורשת ההלכה כי לגרים התושבים בארץ ישראל יש לדון אך ורק לפי המשפטים הקבועים של דיני התורה.

משום כל האמור מתברר מה נואלו האנשים או החוגים המסוימים השואפים לייסד את החוקה ומשפטי המדינה היהודית לפי ספרי המשפט של אומות העולם קביעתם של חוקות הגויים כחוקה היסודית של המדינה היהודית מהווה פגיעה בעקרונות הדת האוסרת לחלוטין שיפוט לפי המנהגים והדינים של ערכאות הגויים בהעדר ערכאות הגויים על פני משפטי ישראל היסודיים יש משום הוקרת שם האלילים על פני דיני ישראל הגובלת עם חלול שם שמים חלול שם ישראל וחלול תורת ישראל כאחד על אלה המחפשים את המוסר והצדק המוחלטים בשדות זרים של ספרי חוקות אומות התבל יש לקרוא בצער ובשבר את דברי ירמיהו הנביא שומו שמים על זאת וגו' אותי עזבו מקור מים חיים לחצוב להם בארות בארות נשברים אשר לא יכילו המים.

כלפי אלו גויים נאמר ? מה דינם של גויים בחו"ל ? האם מותר ליהודי להיות שופט בין גויים על פי חוקי הגויים ? על פי מי יקבעו דיני שומרים ?

שו"ת צ"ץ אליעזר חלק טז סימן נה

והנה זה שכותב הרמב"ם "על פי המשפטים אלו" נראה כוונתו ברור על פי המשפטים שקדם לבאר שם כל דיני בני נח במצות שלהם, ודלא כמו שראיתי לגדול מפורסם בדורנו שמבאר כוונת הרמב"ם "כי לגרים תושבים בארץ ישראל יש לדון אך ורק לפי המשפטים הקבועים של דיני התורה", דאין זה במשמעות דברי הרמב"ם, כפי שיוכח המעיין היטב בדבריו. והרמב"ם כאן בהלכה זאת לא בא לאשמיענו חילוקי דיון בין גרים התושבים, לבני נח אחרים, אלא בא רק לאשמיענו בזה שלגרים ולתושבים החובה על בית דין ישראל למנות להם שופטים, ובכתבו "על פי משפטים אלו" כוונתו כנ"ל עפ"י משפטי בני נח שקדם לבאר, אבל במשפטים אלה אין באמת שום חילוק בין גרים התושבים לבני נח אחרים..

ומה הם כללי המשפט שלהם ?

רמב"ן בראשית פרק לד פסוק יג (פרשת וישלח)
ורבים ישאלו, ואיך עשו בני יעקב הצדיקים המעשה הזה לשפוך דם נקי ? והרב השיב בספר שופטים (רמב"ם הלכות מלכים פ"ט הי"ד)... ואין דברים הללו נכונים בעיני, שאם כן היה יעקב אבינו חייב להיות קודם וזוכה במיתתם, ואם פחד מהם למה כעס על בניו וארר אפס אחר כמה זמנים, וענש אותם וחלקם והפיצם, והלא הם זכו ועשו מצוה ובטחו באלקים והצילים.

ועל דעתי הדינין שמנו לבני נח בשבע מצות שלהם אינם להושיב דינין בכל פלך ופלך בלבד, אבל צוה אותם בדיני גנבה ואונאה ועושק ושכר שכיר ודיני השומרים ואונס ומפתה ואבות נזיקין וחובל בחבירו ודיני מלוה ולוה ודיני מקח וממכר וכיוצא בהן, כענין הדינין שנצטוו ישראל, ונהרג עליהן אם גנב ועשק או אנס ופתה בתו של חבירו או שהדליק גדישו וחבל בו וכיוצא בהן. ומכלל המצוה הזאת שיושיבו דינין גם בכל עיר ועיר כישראל, ואם לא עשו כן אינן נהרגין, שזו מצות עשה בהם, ולא אמרו (סנהדרין נז א) אלא אזהרה שלהן זו היא מיתתן, ולא תיקרא אזהרה אלא המניעה בלאו, וכן דרך הגמרא בסנהדרין (נט ב).

מה פירוש 'כענין הדינים שנצטוו ישראל' - האם דיני שומרים בגוי הינם אותם דיני שומרים בישראל ? כיצד הבין הרמב"ן את שיטת הרמב"ם ?

גמ' סנהדרין דף נז:

מנהני מילי? - אמר רבי יוחנן: דאמר קרא ויצו ה' אלקים על האדם לאמר מכל עין הנן אכל תאכל. - ויצו - אלו הדינין, וכן הוא אומר כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו וכו'. ה' - זו ברכת השם, וכן הוא אומר ונקב שם ה' מות יומת.... כי אתא רבי יצחק תני איפכא: ויצו - זו עבודה זרה, אלהים זו דינין... בשלמא אלקים זו דינין - דכתיב ונקרב בעל הבית אל האלהים...

שו"ת הרמב"א סימן י

...שאין צריך לפרש חלוק שבין רבי יוחנן ורבי יצחק, כי הוא ברור כשמש בצהרים כי רבי יוחנן הלומד דינין מ'ויצו' סובר שבן נח אינו מצווה רק לשמור המנהג המדיני ולדון בין איש ובין אחיו ובין גרו משפט יושר, אבל אינו בדרך דיני ישראל שמסרם לנו משה מסיני, רק הוא חק נימוסי. ולכן לומד דינים מפסוק ויצו ולומד הג"ש מדכתיב כי ידעתיו וגו', שעדיין לא ניתנה התורה ולא היה לאברהם דינין אלו שניתנו לנו בסיני... ורבי יצחק רוח אחרת עמו, ולומד דינין מאלקים בג"ש דונקרב בעל הבית וגו', כלומר וסובר שדיני בני נח הן אותן דינים שנצטוו ישראל בסיני ולכן לומד אותן מקרא הנאמר בסיני והכל אחד. כן נראה לפרש סוגיא זו.

ואף כי הרמב"ם פסק בהלכות מלכים שאין מצווין לדון רק בשבע מצות שלהן, מכל מקום באותן מצות מחוייבין לדון בדין ישראל והנדון שלפנינו שהוא הגזל הוא אחד משבע מצות שלהן.... גם נראה לפסוק כרבי יצחק... שעל כל הדינין ביחד נפקדו כדרך שניתנו לישראל בסיני.... א"כ הוכחנו וביררנו שדיני בני נח בדיני ישראל הואיל ומצווה עליהם.

ואם בכל זאת יתקש המתקש לאטום אזנו משמוע דבר זה, ורוצה לחלוק ולומר שדיניהם של בני נח אינן כדינינו אף אנו נאמר לו כלך מדרך זו:

דגרסינן בב"ק פרק הגוזל בתרא תניא, ישראל וכותי שבאים לפניך לדין אם אתה יכול לזכותו בדיני ישראל זכהו ואמור לו כך דיננו. בדיני אומות העולם, זכהו ואמור לו כך דינכם, ואם לאו באין עליו בעקיפין דברי ר' ישמעאל. ר' עקיבא אומר אין באין עליו בעקיפין מפני קדוש השם. פירש רש"י: בעקיפין בעלילות עד שפוטרין הישראל, ע"כ הסוגיא.

פְּנֵי הַיָּיִם, הַרְבֵּי הַיָּיִם צִיּוֹרֵמוֹן, סוֹף סִימֹן ז' (הָאֵם
עוֹבֵר עַל שְׁבִיתַת בְּהֵמָתוֹ כְּאִשֶּׁר נִמְסְרָה לַגּוֹי
לְשִׁמְרָהּ)

לכן אפשר להגיד שזה דעת הירושלמי שאין לנכרי
דין שומר לכן לא נקרא שלו וזה של ישראל לכן
אם עושה בה מלאכה בשבת חייב הישראל על
שביתת בהמתו ואינני אומר זה בדרך ודאי אלא
בדרך אפשר לפי הסברות שהסברתי דיברתי עם
הרב הגאון אמיתי מרן הרב יוסף הלוי שליט"א
אומר שזה תלוי במחלוקת הרמב"ם והרמב"ן
שלפי הרמב"ם שאמר שבני נח מצוים על דינים
היינו דיינים לפיו לא ינהגו דיני השומרים אצל
נכרי אבל הרמב"ן אומר שדינים נוהגים בבני נח
לכן נוהג דיני שומרים בנכרי. אמרתי... והירושלמי
ככה סובר לכן מחייב הישראל...

שׁוֹרֵת מִשְׁנֵה הַלְּבָבוֹת חֶלֶק ז' סִימֹן רִנָּה

מע"כ ידידי היקר מאד נעלה וכו' הרה"ג מוה"ר
יהודה דיק הי"ו, עו"ד ממשלתי בני"י...
אחדשה"ט, בדבר מה שהעיר בספרי ח"ו סימן
שי"ג אי מותר להיות עו"ד בדיניהם¹ וכ"ת כתב
שהנהו זה י"ג שנים עו"ד ממשלתי פה בנוא יארק
ולא נכשל ח"ו באיסור לפני"ע בענין ערכאות או
גזילה כגון מוציא ממון ישראל בדיניהם שלא כדין
ואדרבה פעל הרבה בענין חיזוק התורה וסיוע
למוסדות התורה....

כמ"ע כתב דני"ל פשוט דאין איסור לעו"ד
ממשלתי לדון בדיני עכו"ם כי ב"נ מצווים על
הדינים ועו"ד ממשלתי מקיים בזה מצות דינים
שנצטוו בהם בני נח דאין איסור לעכו"ם ללכת
בערכאות ואדרבה הם מקיימים מצוות דינים
בזה, ואין שום ציוי לעירית נוא יארק לדון בבית
דין של ישראל, ומהרמב"ם פרק י' הל' ב' מהלכות
מלכים משמע שמעיקר הדין אם יש סכסוך בין
עכו"ם וישראל הולכים לפי דיניהם וכ"כ בחזו"א
רק אם באים לפנינו ואנו רואים שהוא לטובת
ישראל מותר לדון להם בדיניהם אבל אין הם
מצווים לדינים שלנו כלל

ושמענין מן הכא, דע"כ לא פליגי ר"ע ור"י אלא
לבוא עליו בעקיפין, אבל לדון אותו בדיני ישראל
כ"ע לא פליגי שדנין אותו, וצריך לשמור כשידנו
תקיפה עליהם.

כיצד יפסוק הדיין בדיני שומרים בבני נח לשיטות
השונות? האם יכול לדון שלא כדיני ישראל?

שׁוֹרֵת חֶתֶם סוֹפֵר חֶלֶק ז' - לִיקוּטֵי סִימֹן יד

...פלוגתת רמב"ם בהלכות מלכים עם רמב"ן פי'
וישלח הוא כך דלכ"ע לית דין ולית דינא דכל ז'
מצות שמנו חכמים לב"י, ב"נ נהרג עליו והם מנו
גזל ודינים ועל כל אי משניהם ב"נ נהרג עליו וכ"ע
נמי מודי דב"נ מצווה על דיני ממונו' כגון אונאה
וכובש שכר שכיר והדומה לזה אלא שהרמ"א
בתשובה סי' יו"ד מסופק אי הצווי הוא שכל
המלך בעצמו יחקוק לו משפטי' על כל פרט ופרט
לפי חפצו ואז אותו הדין שחקק המלך הוא דין
תורה כי כך יסד הקדוש ברוך הוא שיחקקו להם
דין ונימוס באונאה והשגת גבול ושומרים וכמה
יקנוס הגנב וכדומה או דילמא שהם מחוייבים
לדון ממש כדין תורה בשומרים וגניבה וככל
הכתוב וע"ש ברמ"א מילתא בטעמא....

ואמנם בהא פליגי, דרמב"ם ס"ל דכל אלו נכללו
במשמעות מצות גזל והכוונה גזל וכל אביזריהו
ונשאר מצות דינים להושיב דיינים ולדון איש את
רעהו ולפ"ז ע"כ ב"נ נהרג על ככה שהרי דיני' אי'
מז' מצות ועל כולם ב"נ נהרג וחשב רמב"ם שמפני
זה נתחייבו אנשי שכס הריגה על שראו אדוניהם
שכס בן חמור גזל את דינה ולא דנוהו זהו דעת
הרמב"ם. אמנם רמב"ן ס"ל גזל כמשמעו אבל
דיני' כולל שארי דינים כולם שכר שכיר וכדומה
וכולל נמי להושיב דיינים אבל אין נהרגים אלא על
הדינים ממש ולא להושיב דיינים שהרי אין ב"נ
נהרג על שב ואל תעשה דהיינו אם עובר על קום
ועשה להושיב דיינים ואיך נתחייבו אנשי שכס
הריגה על שביטלו עשה לדון אדוניהם ועוד אלו
הי' כן איך כעס יעקב על שמעון ולוי על שהרגו את
החייבי' הריגה. זה פלוגתת רמב"ם ורמב"ן.

¹ וגם ביחס לרו"ח.

ודלא כתשו' רמ"א סימן יו"ד אלא כשאלתות ב' והעמק שאלה סק"ג. הבעיא הגדולה אצל עו"ד היא כשיש סכסוך בין שני ישראלים שיש להביא זה לבי"ד של ישראל אם צייתי לדינא ולא בערכאות כיון שיש בזה חשש גזילה חוץ מאיסור ערכאות אף כשהדין שוה כמ"ש ברש"י משפטים ות"ל שלא נכשל גם בזה עכ"ל.

שיטת העו"ד – האם מוסכמת ע"פ השיטות לעיל ?

...ונחלקו בו אבות העולם רבינו הגדול הרמ"א ז"ל אשר כל בית ישראל נשען כהלכה מפי הגבורה כתב בתשו' סי' י' דהילפותא דעכו"ם נצטוו על הדינים ולר"י דיני ישראל לחוד ודיני ב"נ לחוד ולר' יצחק דיני בני נח הם אותם דינים שנצטוו ישראל בסיני ואף כי הרמב"ם פסק בהלכות מלכים שאין מצווין לדון רק בשבע מצות שלהן מ"מ באותן מצוות מחוייבים לדון בדין ישראל ומדברי הרמב"ן עה"ת... נראה לכאורה דדעתו כדעת הרמ"א ז"ל.

ברם השאלתות שאילתא ב' נראה דלא ס"ל כרמ"א... אמנם הלח"מ הבין בדברי הרמב"ן שס"ל כרמ"א...

ומיהו נראה פשוט דאפילו להחולקים על הרמ"א לא פליגי אלא בדינים מדיני המצוה וכגון לענין שכר שכיר וקנינים וכיוצא בו אבל לכ"ע דבז' מצות שלהם אין יכולים לשנות החיובים שלהם ולמשל שאמרה תורה שב"נ נהרג על הגזל לא יכולים הם לשנות דין זה מדיני התורה שלא יתחייבו על הגזל מיתה וכן שב"נ חייב בעריות ועל ע"ז בקצור בכל ז' מצות שלהם מה שמבואר בתורה דינם אינן יכולים לשנות וחייבים לפסוק בזה כפי דיני התורה וזה פשוט מאד, ורק בשאר מילי דעלמא יכולים לתקן לפי דעתם ושכלם לטובת המדינה והם הדינים שנחלקו בהם...

ומעתה נראה להיות עו"ד בדיניהם לדון בין שני בני נח, נראה לכאורה פשוט דמותר ואפילו מצוה היא...

אלא דמ"מ מה שכתבנו היינו דוקא אם דיניהם דנים אותם בדיני ממונות או בקנינים או בדיני שכר שכיר וכיוצא בו בנימוסים שתקנו לעצמם אבל אם הם דנים עכו"ם שעבר אז' מצות בני נח שדינם מפורש בדינינו שמיתתו בסיף ואם דיניהם אינם מחייבים אותו כדינינו בזה כבר לפענ"ד אסור להיות עו"ד אפילו מהם להם.

ולמשל עכו"ם שגנב או שגזל (האלד אפך בלע"ז) ודינו ע"פ התורה במיתה שהוא מו"מ ואם ישראל הוא עו"ד להצילו במיתה אז כבר אסור לישראל להיות עו"ד שלו, שהרי אז הוא מסייע לעכו"ם לסלף דיני תורתנו הקדושה השייכים להם. ולא מבעיא שאם יהיה העו"ד סגור לעכו"ם ויוציאו לחפשי חנם והוא חייב מיתה הרי לא די שלא קיים המצוה אלא הרי ביטל בידים הדינים שלהם אם חייבים ועבר אלפני"ע ועוד יותר מזה, אלא אפילו אם היה העו"ד קטיגור להם אלא שהבתי דינים שלהם אין דנים העובר כחיובו א"כ הוא עובר ג"כ ולמשל אם העו"כ הוא גנב והקטיגור מבקש שיתנו אותו לבית הסוהר הרי מסלף דיני התורה שהחייב שלו הוא מיתה וכן מי שהוא רוצח שחייב מיתה והעו"ד מבקש שיתנוהו בבית הסוהר ולא ימיתוהו וכיוצא בו שהוא הגורם להם לעבור על דיני התורה שלהם וא"כ כה"ג הרי הוא עובר איסור גם בדיניהם שהרי דינו הוא להמיתו והוא מצילו מן המיתה היפוך רצון התורה ואולי דכה"ג עובר גם אלא תחנם ועכ"פ ודאי כה"ג שמעוות עליו את הדין אין זה דבר פשוט. אלא נראה דאסור לו להיות עו"ד כה"ג אפילו בדיניהם כיון שדיניהם אינם דין בזה...

ואין לומר דכיון דהערכאות אינם מחייבין א"כ לו אין שום חיוב ואיסור דהרי לא גרע זה ממה שאמרו מנין שלא יושיט אדם כוס יין לנזיר ואבר מן החי לב"נ משום לפנ"ע ואם הוא שופט ולא עו"ד אז הוא באמת מסלף דין שלהם ואפילו נדחוק לדעת הפוסקים דהיכי דעשו לעצמן דינים בדיני ממונות אפילו הגוזל אינו נהרג אלא נדון לפי דיניהם מה שבעצם צ"ע. מ"מ צריך גם בזה ישוב דעת גמור בכל פעם ופעם. ופעמים שהעדים והשופט הם נשים שגם בהם נשים פסולות להעיד ולדון...

חשוקי חמד מסכת קידושין דף מג עמוד א

שאלה רופא יהודי מבוגר מספר, שיש לו יסורי מצפון, וכדלהלן: בצעירותו בימי השואה היה כבר רופא, והתחזה לנכרי, וראה אנטישמי הורג יהודי, ולידו עומד עוד אנטישמי, ובמקום למנוע בעדו, ולהציל את היהודי עמד מנגד וצהל ומחה כף. האנטישמי השמח נפצע אח"כ, והרופא הצעיר נקרא להגיש לו עזרה ולהצילו, ולא הצילו, עתה לבו נוקפו, כי סוף כל סוף, אותו רשע לא הרג, ואולי על שמחה לאיד לא מגיע להתעלם מחייו, ובא לשאול האם עשה כדין, או שמא חטא בידו?...